

Албена Георгиева, проф. д. н.

*Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей –
Българска академия на науките*

ОБРОКЪТ ВЪВ ФОЛКЛОРНАТА КУЛТУРА – ЗНАК ЗА ЗАВИСИМОСТ И ЗА ОТКУПЕНИ ПРАВА¹

Резюме. Оброкът – като практика и като сакрално място – има значимо присъствие в традиционната култура и е жизнен до най-ново време. Той води началото си от древността и се основава на представата, че природните обекти – пещери, скали и водоизточници, ливади, гори и вековни дървета, са обитавани от свръхестествени същества, духове, които са техни стопани и които ги владеят и охраняват. За да се засели на определена територия и да я обитава, за да използва ресурсите на тази територия, човекът трябва да я отвоюва от свръхестествените ѝ стопани и да я заплати – с дарове и жертвоприношения. Освен това жертвите трябва да бъдат еквивалентни на очакванията за благоприятни условия на живот и изобилна реколта, т. е. жертвата трябва да се състои от най-ценното за общността. Редица ритуали съдържат реликви, които показват, че някога е бил жертван дори човешкият живот. Колкото и да са варварски, подобни ритуали показват, че в стремежа да си осигурят благополучие хората са плащали висока цена за онова, което получават от природата, и не са могли да си позволят да прарасват спечелените ресурси, към които са се отнасяли пестеливо и с уважение. *Ключови думи:* оброк, свръхестествени собственици, жертвоприношения, обмен на ресурси

Оброкът – като практика и като сакрално място – има значимо присъствие в традиционната култура и е жизнен до най-ново време. Както посочва Ружа Нейкова, той е „най-устойчивият и поддържан в нашето съвремие обичай“². Това се потвърждава и от мои наблюдения и проучвания на различни места. В отделните краища на България се нарича курбан, кръст, светец, служба, молитва, слава, панаир, сбор, събор и др.³

Оброкът води началото си от древността и се основава на представа-

¹ Статията се публикува post mortem. – Б. р.

² НЕЙКОВА, Р. Панагирите в село Българи. – *Български фолклор*, 1996, № 1-2, с. 59.

³ Вж: ХРИСТОВ, П. *Общности и празници. Служби, слави, събори и курбани в южнославянското село през първата половина на XX век*. София АИ „Проф. Марин Дринов“, 2004; ТЕОДОРОВ, Евг. *Древнотракийско наследство в българския фолклор. Второ фототипно издание*. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 1999, с. 102–122.

та, че природните обекти – пещери, скали и водоизточници, ливади, гори и вековни дървета, са обитавани от свръхестествени същества, духове, които са техни стопани и които ги владеят и охраняват⁴. За да се засели на определена територия и да я обитава, за да използва ресурсите на тази територия, човекът трябва да я отвоюва от свръхестествените ѝ стопани и да я заплати – с дарове и жертвоприношения. Има текстове, които представят как човек побеждава свръхестествената сила, владетел на определено място. Така е в една коледарска песен, която през 1976 г. съм записала в с. Йерусалимово, община Любимец, Хасковско. Тя се пее на овчар и в нея самодива иска от Ян кехая „вакъл овен“ за това, че е запладнил стадото си под орехова сянка, която очевидно е нейно владение. Ето какво отговаря овчарят:

– Тука няма вакъл овен,
най ми има дрянов кривак! –
Че си взема дрянов кривак,
че удари самодива,
удари я, съсипа я,
девет метра във земята.⁵

Може да се разсъждава дали в миналото хората са вярвали, че е по силите на обикновения човек да се справи със свръхестествените същества, като ги победи в двубой. По-скоро тук става дума за представителен, събирателен образ, който олицетворява човешката общност като цяло и който в научната литература се означава като културен герой – този, който в архаичните митологии отвоюва човешкото пространство от свръхестествените божества и хаоса и който снабдява хората с огъня, знанията и културните придобивки⁶. В подкрепа на такова тълкуване е фактът, че героят е кехая, което означава главен овчар⁷. Във фолклорната култура овчарят е посредник. Той осъществява дейността си на границата между своята територия на селището и чуждото неусвоено пространство, влизайки в съприкосновение със съществата, които владеят това пространство. От умението му да се справи с тях – да ги надвива, умилюстивява или превъзхожда с музикалните си умения и издръжливост, се определя доколко успешно се справя и

⁴ Вж.: ТРОЕВА-ГРИГОРОВА, Евг. *Демоните на Родопите*. София: Международен център за изследване на малцинствата и културните взаимодействия, 2003, с. 94–98.

⁵ Кольо Кимчев Янакиев, род. 1920 г., 7 клас, земеделие; зап. Албена Георгиева на 14.07.1976 г. в с. Йерусалимово, Харманлийско. – Вж.: *Българска митология и фолклор. Сборник с фолклорни текстове*. София: Просвета, 2006, с. 116–117.

⁶ Вж.: МЕЛЕТИНСКИЙ, Е. М. *Културният герой*. – В: *Мифы народов мира*. Т. 2. Москва: Советская Энциклопедия, 1982, с. 25–28.

⁷ Такова е най-често срещаното значение на думата във фолклорните текстове. Според „*Речник на българския език*“ на Найдено Геров (т. 2: Е–К, с. 363) първото значение на думата е: „1) Глава на овчари, старший пастух“; а според „*Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век*“ (София: Изд. на БАН, 1974, с. 203) „2. Главатар на овчари“ е второто значение на думата.

с работата си и доколко съумява да опази човешките придобивки – стадото, та дори и живота си. Цитираната песен представя една желана ситуация, когато овчарят надвива самодивата и превзема нейното владение в полза на човешки усвоения свят.

Но дори и тогава, когато е победил свръхестествените сили и им е отнел мястото, което обитават, човекът в традиционната култура се страхува от тяхното възможно отмъщение, както и от вероятността те отново да си възвърнат владението и да унищожат онова, което е изградил и придобил. Затова той се стреми да узакони придобитото, да го откупи, като омилостиви тези свръхестествени сили, а в замяна им предлага жертва. Жертвоприношенията са архаична практика и са част от постоянния обмен, който от самото си съществуване човекът извършва с природните сили. Универсалното правило „дай, за да получиш“ е в основата на възникването и организацията на самото човешко общество. Както показва Марсел Мос, размяната на дарове е неотменимо задължение в човешките общности, то символизира установените властови отношения и социални йерархии: „Отказът да даваш, да поканиш, както и отказът да приемаш, е равностойно на обявяване на война; това значи отказ от съюз и общуване“⁸. Тази размяна на дарове регулира и отношенията с природата: макар в древните общества да не може да се говори за търговски отношения от съвременен тип, „покупката от духовете и боговете е много устойчива“⁹. Чрез жертвоприношението - договор, човешката общност си осигурява не само блага, но и баланс в отношенията: „Даровете за хора и богове целят също така да откупят мира и с едните, и с другите“¹⁰.

В най-висша степен благополучието на хората в традиционното общество зависи от готовността им да го откупят – от природата и олицетворяващите я божества и отвъдни сили, както и от другите хора в своята общност, с които влизат в роднински, съседски, приятелски и други взаимоотношения и с които трябва да живеят в разбирателство. В този смисъл човекът в това общество е осъзнато зависим и е в постоянно напрежение и страх да не наруши нормите, които регулират тази зависимост, да не прекрачи рамките, отвъд които ще бъде наказан и придобивките ще му бъдат отнети. Това е причината различните места на съприкосновение с отвъдните сили, които символично очертават границите на усвоената човешка територия или пък са точки на паметни събития като пожари, наводнения или други бедствия, да се отбелязват с оброк. В миналото мястото се е характеризирало от символни природни дадености, най-често съчетание от вековно дърво (дъб, бряст или орех) и аязмо (лековита, светена вода), при които се е поставял голям камък с различни пластични изображения на него¹¹. По-

⁸ МОС, М. *Дарът. Форма и основание за обмена в архаичните общества*. София: Критика и хуманизъм, 2001, с. 62.

⁹ Пак там, с. 65.

¹⁰ Пак там.

¹¹ Вж.: ПЕТКОВА, М. *Българска оброчна пластика*. В. Търново: Фабер, 2016.

степенно камъкът е бил заменен от голям каменен кръст (по-голям от обичайните надгробни паметници), а в Южна България на много от оброчните места са изградени параклиси¹².

„Оброкът е едновременно дар и дом на божеството или светеца“¹³. Той е мястото, на което хората засвидетелстват своята почит с ритуални действия – на съответния празник там се извършва религиозна служба, хората палят свещи и отправят молитви, като освен това поднасят дарове – носят храна, колят курбан, оставят дрехи или части от дрехи и предмети (свещи, цветя, олио и други продукти). В зависимост от вида на празника приготвената храна се споделя на обща трапеза на самия оброк или пък всеки получава част от курбана, който отнася вкъщи за семейството си. Всяко оброчно място е свързано със забрани и грижи от страна на общността – не бива да се чупят клони от дървото, нито да се преспива под него, а водата трябва да се почиства, особено при приближаване на празника. С течение на времето някогашните представи за стопани на тези места – духът на починал старейшина или змия (смък), змей, орел и др.¹⁴, са заменени от образите на светци, почитани на празника им според църковния календар¹⁵. При този процес обаче самите светци поемат част от функциите и характеристиките на демоничните персонажи и във фолклорната среда получават известна специализация – св. Харалампи е покровител на пчелите и заповедник на чумата, св. Илия държи гръмотевиците и светкавиците, св. Тодор е покровител на конете и т. н.¹⁶

В зависимост от конкретната общност, към която се отнася, оброкът може да е фамилен – когато е свързан с определено семейство и неговия имот; може да е на отделна махала или на цялото селище, но може да е и междуселищен, когато мястото на извършваната обредност е средишно за региона. Важна функция на оброка е да събира общността и да потвърждава нейната сплотеност, както и да показва солидарността между членовете ѝ при отстояването на завоюваните от природата придобивки и при споделянето на получените блага. Диалогът с природата е от първостепенна важност в традиционното общество, защото всяко явление или катаклизъм се тълкуват като отговор на човешките действия и постъпки – като награда за спазване на сключената с природата и олицетворяващите я отвъдни

¹² Пак там, с. 43.

¹³ ПЕТРУНОВА, Б. Оброци и оброчни места в Знеполе, Бурел и Годеч. – В: Б. ПЕТРУНОВА, В. ГРИГОРОВ, Н. МАНОЛОВА-НИКОЛОВА. *Свети места в Годечко, Драгоманско и Трънско*. София: МЦИМКВ, 2001, с. 9.

¹⁴ МАРИНОВ, Д. Народна вяра и религиозни народни обичаи. – *СБНУ*, № 28, 1914, с. 535, 541, 543.

¹⁵ Вж.: МАЛЧЕВ, Р. *Агиология и демонология. Напрежения в структурата на фолклорната вяра*. София: РОД, 2017.

¹⁶ Вж.: ПОПОВ, Р. Светци демони. – В: *Етнографски проблеми на народната духовна култура*. Т. 2. София: Клуб 90, 1994, с. 78–100; ПОПОВ, Р. *Светци и демони на Балканите*. Пловдив: Летера, 2008.

сили сделка, или като наказание за нарушаване на установените граници и потъпкване на дължимото от човека страхопочитание. В теренната си работа съм попадала на разкази за хора, които са наказани за това, че не са се съобразили с изискванията на традиционно поддържания оброк или със знаците и наставленията, получени насън или от посредниците със свръхестествените сили – ясновидки и врачки.

Такъв е споменът от детството на Мария Труцова, която записах през 1995 г. в гр. Брегово. Баща ѝ бил покойник, а докато големият ѝ брат бил войник, в къщата нямало мъже – били само жени и деца. Затова майка ѝ решила, че през въпросната година няма да прави празника на св. Петка, който бил семеен оброк. През нощта обаче от тавана се откъртва голямо парче и пада на краката им. Всички много се уплашили, децата се разпищели. Когато почистили и отново си легнали, св. Петка се явила в съня на майка ѝ и я укорила, че не са направили празника с литургия в нейна чест. Тя обяснила, че е проявила милост към децата и им е запазила живота, като отклонила падналото парче към краката им. На сутринта майката и снаха ѝ направили необходимите приготовления и спазили празника според семейната традиция¹⁷.

Друг случай ми разказа Каменка Генова от с. Губеш, Годечко, през 1992 г. В селото от много години празнували Гергьовден пред черквата, но в местността Върли дол, където имало аязмо с лековита вода, намерили кръст. Каменка посещавала от време на време ясновидка в София и тя ѝ казала, че кръстът е на св. Георги и че те трябва всъщност да празнуват Гергьовден на това място. Тя обяснила на жените и хората от селото, но девер ѝ и други се противопоставили с мотива, че всички са свикнали празникът да се провежда при църквата. Една седмица след него обаче в селото ударил страшен град. На следващата година – в която през есента проведохме интервюто, хората сами и без тя да ги подканя и да им припомня случката, отишли на новото място. За случая разчистили, поставили кръста и оградили аязмото, а наблизно направили барака, за да има къде да се подслонят, ако на празника завали дъжд¹⁸.

Подобни случаи се разказват, за да потвърдят убеждението, че хората са подвластни на свръхестествените, но всъщност на природните сили, че е добре да показват уважение и страхопочитание към тях, защото иначе

¹⁷ Мария Василева Труцова – род. 1918 г., неграмотна, земеделие; Мария Петрова Флорова – род. 1934 г., 8 клас, шивачка. Записали: Албена Георгиева и Екатерина Анастасова на 7 юли 1995 г. в гр. Брегово, област Видин, в двора пред къщата на Мария Труцова – АИФ I 201, с. 13–16. – Вж.: ГЕОРГИЕВА, А. *Фолклорни измерения на християнството. Устни разкази и локална религиозност в района на Бачковския манастир „Успение на Пресвета Богородица“ и на Хаджидимовския манастир „Св. Великомъченик Георги Победоносец“*. София: Просвета, 2012, с. 357–359.

¹⁸ Каменка Петрова Генова, род. 1929 г., 4 клас, работничка и земеделка. Записала: Албена Георгиева на 6 ноември 1992 г. в с. Губеш, община Годеч, у дома ѝ – АИФ I 110, 124–127. – Вж.: ГЕОРГИЕВА, А. Пак там, с. 354–356.

получават наказания и трябва да изкупуват незачитането си със страдания и лишения. Същото важи и тогава, когато някой прави личен оброк – при тежка болест, преживяно премеждие или, както е популярно да се казва, „за здраве“. Във връзка с параклиса „Св. Неделя“ край с. Гърмен, Гоцелчевско, за който многократно съм писала и за който имам вече дългогодишни наблюдения, ми разказаха историята на момче на име Ангел. В детството му играл със свои връстници в околната местност, счупили прозореца на параклиса и обрали стотинките, оставени на иконите. Още на място на Ангел му става лошо и децата едва успяват да го заведат у тях. Той не казва на родителите си какво се е случило, но през нощта сънува св. Неделя, която го съветва да признае как са взели стотинките от нейния параклис. Детето се престашава и казва на родителите си и оздравява, а те обричат курбан за Спасовден – вероятно най-близкия до произшествието празник. По времето, когато записвахме разказа, Ангел беше вече успешен бизнесмен, който продължава да дарява средства за църквата¹⁹.

Показателен е и един друг случай, свързан с Хаджидимовския манастир „Св. Георги“, пак в Гоцелчевския район. Там за храмовия празник хората подаряват агнета, но съществува и практиката на тяхното „прекупуване“: това означава, че който не е донесъл агне, оставя пари и с едно от чуждите агнета се покланя пред иконата на св. Георги. Един овчар от съседното село Копривлен „прекупил“ агне на Гергьовден, защото му домиляло да даде от своето стадо, но след това сънувал, че неговата жертва не е приета: „простено е на тез, които не са гледали агнета, да ги прекупуват, а ти кат имаш, казва, трябва да подариш агне!“²⁰. Човекът се засрашил и занесъл на манастира най-хубавото агне от своите²⁰. Този разказ разкрива основния смисъл на жертвата – тя не се състои в това да дадеш нещо, от което нямаш нужда или което за теб не е скъпо, а тъкмо обратното – ако хората очакват да получат от отвъдните сили и природата благоприятни условия за живот и богата реколта от ниви и животни, трябва да дадат дарове, които са равностойни, които се състоят от най-скъпото за тях.

Редица обреди от миналото съдържат реликти, които показват, че някога принасяните жертви са били човешки, тоест хората са давали най-скъпото, с което общността разполага – младежи и девойки в разцвета на силите и младостта си. Такива реликти съдържат обредите за дъжд „Пеперуда“²¹

¹⁹ София Иванова Ралева, род. 1935 г. в с. Гърмен, Гоцелчевско, III клас, земеделие; записали Вихра Баева и Албена Георгиева на 9 април 2001 г. в дома ѝ. – Вж.: ГЕОРГИЕВА, А. Сънищата като ориентир за поведение. – В: *Фолклор–идентичност–съвременност. Проблеми на българския фолклор*. Т. 10. София: АИ „Марин Дринов“, 2005, с. 141–142.

²⁰ Йорданка Лазарова – род. 1931 г. в с. Копривлен, 7. клас, земеделие. Записала: Албена Георгиева на 5 април 2000 г., Гоцелчевски манастир „Света Богородица Живопримни източник“, гр. Гоце Делчев. На записа присъства и Димитър Каракостов – АИФ I, 354, с. 13. – Вж.: ГЕОРГИЕВА, А. *Фолклорни измерения...*, с. 428–429.

²¹ Вж.: ИЛИЕВА, А. За обредния произход на някои детски игри в България. – *Български фолклор*, 1999, № 3, с. 9.

и „Герман“²², както и пролетната обредност, свързана с древни женски инициации – лазаруване и кумичене. Своеобразна памет за тези практики е съхранена в митичните песни от великденския цикъл, по-точно в мотива за мома, взета за невеста на отвъдни сили – „слънчева женитба“ и „любена от змей“²³. Вярвало се е, че змейт-стопанин предпазва селското землище от градушка, но в замяна грабва от хорото най-хубавата мома и я отвлича в пещерата си. В същата посока е и популярният приказен мотив за девойката, която оставят на заключилата водите хала като откуп срещу отпусканата от нея вода, мотив, характерен и за легендата за св. Георги. Разпространен е и мотивът „Аврамова жертва“²⁴, който има християнски произход и който образно и като еднократен акт представя продължилия във времето и реално извършен преход от човешки към животински жертви.

От гледна точка на съвременния рационален и хуманен възглед за света човешките жертвоприношения от миналото се определят като варварски, каквито те безспорно са. Може обаче на тях да се погледне и от друга, да я наречем екологична гледна точка, за да бъде разбран и изтълкуван техният смисъл в съответствие с породилия ги контекст. Обществото в миналото е било пряко свързано и много по-зависимо и подвластно на природните стихии и на олицетворяващите ги свръхестествени сили, но то е било не по-малко зависимо и от самата своя човешка природа – необузdana, хаотична и разрушителна. Както твърдят последователите на Карл Густав Юнг, човешките жертвоприношения и ритуалният канибализъм в миналото вероятно са били насочени към опитомяване и укротяване на индивидуалистичните и деструктивни импулси в човешката психика²⁵. Чрез своите духовни практики и установени норми обществото се опитва да поддържа баланс с околния свят и да възпитава жестове на смирение и благодарност за това, което общността като цяло, но и всеки един в нея получава. Когато благата се добиват и отвоюват с много усилия и труд, когато всекидневие то постоянно е на ръба на оскъдицата и когато се помни, че всичко, което се отнема от природата, може да струва човешки живот, хората по принуда изразходват пестеливо и скъпернически придобитите на тази висока цена ресурси и не могат да си позволят да ги разхищават и прахосват. Те също толкова по принуда изграждат култура, която щади околната среда и се стреми да живее в хармония с нея, опитвайки се да съхрани целостта ѝ, без да оспорва господството ѝ.

²² Вж.: МИКОВ, Л. Антропоморфна пластика в обреда „Герман“ от Михайловградско. – В: *Регионални проучвания на българския фолклор*. Т. 1: *От Тимок до Искър*. София: БАН, 1989, с. 189–196.

²³ Вж. в раздела „Вили се вихри вихрушки“ в: *Българска народна поезия и проза в седем тома*. Т. 4: *Народни балади*. София: Български писател, 1982, с. 23–79.

²⁴ *Българска митология и фолклор. Сборник с фолклорни текстове*. София: Просвета, 2006, с. 188–189.

²⁵ HENDERSON, J. L. *Ancient Myths and Modern Man*. – In: Carl Gustav Jung (ed.). *Man and His Symbols*. London: Picador Pan Books Ltd., 1978, p. 107.

Ще завърша с въпрос: при значителната независимост от природата, която е постигнало нашето съвременно общество, дали плащаме достатъчно висока цена за благата, които получаваме от нея?

ИЗВОРИ

Българска митология и фолклор. Сборник с фолклорни текстове. Съст. А. Георгиева. София: Просвета (Нова библиотека за ученика), 2006.

Българска народна поезия и проза в седем тома. Т. 4: *Народни балади.* Съст. и ред. Ст. Бояджиева. София: Български писател, 1982.

ГЕРОВ, Н. *Речник на българския език.* Т. 2: Е–К. София: Български писател, 1976.

Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век. Съст. Ст. Илчев и др. София: Изд. на БАН, 1974.

ЛИТЕРАТУРА

ГЕОРГИЕВА, А. Сънищата като ориентир за поведение. – В: *Фолклор–идентичност–съвременност. Проблеми на българския фолклор.* Т. 10. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2005, с. 140–145. [GEORGIEVA, A. Sanishtata kao orientir za povedenie. – V: *Folklor–identichnost–savremennost. Problemi na balgarskiya folklor.* Т. 10. Sofia: AI “Prof. Marin Drinov”, 2005, s. 140–145.]

ГЕОРГИЕВА, А. *Фолклорни измерения на християнството. Устни разкази и локална религиозност в района на Бачковския манастир „Успение на Пресвета Богородица“ и на Хаджидимовския манастир „Св. Великомъченик Георги Победоносец“.* София: Просвета, 2012. [GEORGIEVA, A. *Folklorни izmereniya na hristiyanstvoto. Ustni razkazi i lokalna religioznost v rayona na Bachkovskiya manastir „Uspenie na Presveta Bogoroditsa“ i na Hadzhidimovskiya manastir „Sv. Velikomachenik Georgi Pobedonosets“.* Sofia: Prosveta, 2012.]

ИЛИЕВА, А. За обредния произход на някои детски игри в България. – *Български фолклор*, 1999, № 3, с. 4–15. [ILIEVA, A. Za obredniya proizhod na nyakoi detski igri v Balgariya. – *Balgarski folklor*, 1999, № 3, s. 4–15.]

МАЛЧЕВ, Р. *Агиология и демонология. Напрежения в структурата на фолклорната вяра.* София: РОД, 2017. [MALCHEV, R. *Agiologiya i demonologiya. Naprezheniya v strukturata na folklornata vyara.* Sofia: ROD, 2017.]

МАРИНОВ, Д. Народна вяра и религиозни народни обичаи. – *СбНУ*, № 28, 1914. [MARINOV, D. Narodna vyara i religiozni narodni obichai. – *SbNU*, № 28, 1914.]

МЕЛЕТинский, Е. М. Культурный герой. – В: *Мифы народов мира.* Т. 2. Москва: Советская Энциклопедия, 1982, с. 25–28. [MELETINSKIY, E. M. Kul’turnyy geroy. – V: *Mify narodov mira.* Т. 2. Moskva: Sovetskaya Entsiklopediya, 1982, s. 25–28.]

МИКОВ, Л. Антропоморфна пластика в обряда „Герман“ от Михайловградско. – В: *Регионални проучвания на българския фолклор.* Т. 1: *От Тимок до Искър.* София: БАН, 1989, с. 185–197. [MIKOV, L. Antropomorfna plastika v obreda „German“ ot Mihaylovgradsko. – V: *Regionalni prouchvaniya na balgarskiya folklor.* Т. 1: *Ot Timok do Iskar.* Sofia: BAN, 1989, s. 185–197.]

МОС, М. *Дарът. Форма и основание за обmena в архаичните общества*. Прев. Ил. Илиев. София: Критика и хуманизъм, 2001. [MOS, M. *Darat. Forma i osnovanie za obmena v arhaichnite obshtestva*. Prev. Il. Iliev. Sofia: Kritika i humanizam, 2001.]

НЕЙКОВА, Р. Панагирите в село Българи. – *Български фолклор*, 1996, № 1-2, с. 58–83. [NEYKOVA, R. Panagirite v selo Balgari. – *Balgarski folklor*, 1996, № 1-2, s. 58–83.]

ПЕТКОВА, М. *Българска оброчна пластика*. В. Търново: Фабер, 2016. [PETKOVA, M. *Balgarska obrochna plastika*. V. Tarnovo: Faber, 2016.]

ПЕТРУНОВА, Б. Оброци и оброчни места в Знеполе, Бурел и Годеч. – В: Б. ПЕТРУНОВА, В. ГРИГОРОВ, Н. МАНОЛОВА-НИКОЛОВА. *Свети места в Годечко, Драгоманско и Трънско*. София: МЦИМКВ, 2001, с. 9–29. [PETRUNOVA, B. Obrotsi i obrochni mesta v Znepole, Burel i Godech. – V: B. PETRUNOVA, V. GRIGOROV, N. MANOLOVA-NIKOLOVA. *Sveti mesta v Godechko, Dragomansko i Trnsko*. Sofia: MTSIMKV, 2001, s. 9–29.]

ПОПОВ, Р. Светци демони. – В: *Етнографски проблеми на народната духовна култура*. Т. 2. София: Клуб 90, 1994, с. 78–100. [POPOV, R. Svettsi demoni. – V: *Etnografski problemi na narodnata duhovna kultura*. T. 2. Sofia: Klub 90, 1994, s. 78–100.]

ПОПОВ, Р. *Светци и демони на Балканите*. Пловдив: Летера, 2008. [POPOV, R. *Svettsi i demoni na Balkanite*. Plovdiv: Letera, 2008.]

ТЕОДОРОВ, Евг. *Древнотракийско наследство в българския фолклор*. Второ фототипно издание. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 1999. [TEODOROV, Evg. *Drevnotrakiysko nasledstvo v balgarskiya folklor*. Vtoro fototipno izdanie. Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“, 1999.]

ТРОЕВА-ГРИГОРОВА, Евг. *Демоните на Родопите*. София: Международен център за изследване на малцинствата и културните взаимодействия, 2003. [TROEVA-GRIGOROVA, Evg. *Demonite na Rodopite*. Sofia: Mezhdunaroden tsentar za izsledvane na maltsinstvata i kulturnite vzaimodeystviya, 2003.]

ХРИСТОВ, П. *Общности и празници. Служби, слави, събори и курбани в южнославянското село през първата половина на XX век*. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2004. [HRISTOV, P. Obshtnosti i praznitsi. Sluzhbi, slavi, savori i kurbani v yuzhnoslavyanskoto selo prez parvata polovina na HH vek. Sofia, 2004.]

HENDERSON, J. L. Ancient Myths and Modern Man. – In: C. G. JUNG (ed.). *Man and His Symbols*. London: Picador Pan Books Ltd., 1978, pp. 95–156.

THE VOW IN FOLK CULTURE – A SIGN FOR DEPENDENCY AND FOR RE-DEEMED RIGHTS

Abstract. As a practice and a votive site, the vow has a significant place in traditional culture and is quite vital to the present day. It has its roots in Antiquity and is based on the belief that supernatural powers haunt all natural objects – caves, water springs, trees, etc., and are their owners. In order to settle on a particular territory and to use its resources, people should fight with the spirits and pay them for it – with gifts and sacrifices. Moreover, the sacrifices should be

in a way equivalent to people's expectations for favourable living conditions and abundant harvest, that is, the sacrifice should consist of what is most precious for the community. There are a number of rites containing some relics indicating that once even human life was sacrificed. Barbarous as they are, such rites suggest that striving for their living and paying a high price for all the earthly possessions they get from nature, people could not afford to squander and waste the earned resources; they were compelled to respect and highly evaluate them.

Keywords: vow, supernatural owners, sacrifices, exchange of resources.

Albena Georgieva, Prof. DSc.

Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum –

Bulgarian Academy of Sciences

6A, Moskovska Str., 1000 Sofia, Bulgaria